

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΤΕΥΧΟΣ 14 - ΙΟΥΝΙΟΣ 2001 - ΤΙΜΗ 3.000 ΔΡΧ.

- ο. 3 ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ Από τη χρησιμοθηρική βελτίωση στην οντολογική νοηματοδότηση του βίου ο. 5
ΧΑΡΗ ΒΛΑΒΙΑΝΟΥ *Dissecta Membra* ο. 17 ΘΕΜΗ ΛΙΒΕΡΙΑΔΗ *Τρία ποιήματα* ο. 21 ΔΗΜΗΤΡΗ
ΚΟΣΜΟΠΟΥΛΟΥ *Έγκραμμα* ο. 23 ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ι. ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΗ *Βιοηθική – Η ήθικη της παρα-
σμοποίησης* ο. 35 ΣΤΑΜΑΤΗ ΑΛΑΧΙΩΤΗ *Η βιοηθική κρίση* ο. 44 ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΟΥΜΑΝΤΟΥ *Βιολο-
γία και δίκαιο* ο. 52 ΑΝΤΩΝΗ ΤΡΑΚΑΤΕΛΛΗ *Βιοηθική: Πυξίδα διαχείρισης της γενετικής τεχνολο-
γίας* ο. 63 ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ ΠΕΡΓΑΜΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΖΗΖΙΟΥΛΑ *Το πρόσωπο και οι γενετικές παρεμβάσεις*
ο. 73 ΤΑΣΟΥ ΚΟΥΡΑΚΗ *Η σχέση της νέας γενετικής με την αρχαία τραγωδία* ο. 85 ΔΗΜΗΤΡΗ
ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ *Ο κλωνισμός και οι δυστυχίες του* ο. 89 ΙΩΑΝΝΗ Σ. ΠΕΤΡΟΥ *Γενετική, μηχανική
και κοινωνία* ο. 115 ΓΙΩΡΓΟΥ ΤΣΙΑΚΑΛΟΥ *Χρήση επιτευγμάτων της βιολογίας και κοινωνικές αξίες*
ο. 123 JOHN BRECK *Το ερώτημα της «αρχής της ζωής» και η τεκνογονία* ο. 145 ΕΦΗ ΚΟΥΝΟΥΤΕΡΗ-
ΜΑΝΩΛΕΔΑΚΗ *Το δίκαιο ως εργαλείο κοινωνικού ελέγχου της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής* ο.
155 ΑΝΕΣΤΗ ΚΕΣΣΕΛΟΠΟΥΛΟΥ *Προσεγγίζοντας τις μεταμοσχεύσεις* ο. 162 ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΜΑΓΘΟΠΟΥΛΟΥ
“Ανθρωπος και περιβάλλον: φιλοσοφική και ήθικη διάσταση ο. 171 ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΣΑΥΤΑΡΗ *Οι εξε-
λιξεις στη βιοτεχνολογία και οι προοπτικές των εφαρμογών της* ο. 186 ΑΝΔΡΕΑ ΝΤΟΥΛΗ *Βιοτε-
χνολογία – Καιρός για ψυχραιμότερες σχέψεις και εμπειριστατωμένο προβληματισμό* ο. 192
ΦΙΛΗΜΩΝΟΣ ΠΑΙΟΝΙΔΗ *Η ήθικη ευθύνη του επιστήμονα για τη χρήση του έργου του* ο. 205
ΣΤΑΥΡΟΥ ΓΙΑΓΚΑΖΟΓΛΟΥ *Η εϋθανασία και το ανθρώπινο πρόσωπο* ο. 231 ΜΙΛΠΑΔΗ ΠΑΠΑΝΙΚΟ-
ΛΑΟΥ *Η Συλλογή Κωστάκη στο Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης της Θεσσαλονίκης*
ο. 234 ΕΚΕΙ ΠΟΥ ΦΑΡΕΥΑ της Νατάσας Κεσμέτη ο. 246 ΔΙΔΥΜΑ ΑΔΕΡΦΙΑ του Κώστα Καφαντάρη
ο. 253 Η ΜΕΘΗ ΤΟΥ ΝΟΕ του Στέφανου Ροζάνη ο. 259 ΚΑΠΟΙΑ ΣΧΟΛΙΑ ΠΑΝΩ ΣΤΟ ΟΝΟΜΑ
ΤΟΥ ΑΔΑΜ του R. Guénon ο. 263 ΣΥΝ-ΘΕΣΕΙΣ - ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΕΣ ο. 271 Η
ΜΥΣΤΙΚΗ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΤΗΤΑΣ του Παναγιώτη Δόικου ο. 279 Η ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ
ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΡΟΚΕΜΟΝ της Ζέτας Κολιπέτρη ο. 281 ΑΝΑΛΟΓΙΟ του Νίκου Ρ. Δημητράτου
ο. 294 ΧΑΡΤΙΝΗ ΑΥΛΑΙΑ – ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΕΣ ΕΠΙΛΟΓΕΣ

Το παρόν τεύχος κοσμείται από έργα ζωγραφικής, σχέδια, χαρακτηριστικά, αγάλματα και κατασκευές της
Ρώσικης Πρωτοπορίας [1900-1925] από τη συλλογή Κωστάκη (Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης
Τέχνης Θεσσαλονίκης) και άλλων μουσείων και συλλογών του εξωτερικού.

Η *“Ινδικτος* ευχαριστεί το Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης Θεσσαλονίκης
και το *“Ίδρυμα* Ιωάννου Φ. Κωστόπουλου για τη βοήθειά τους.

Ι Ν Δ Ι Κ Τ Ο Σ Τ Ρ Ι Μ Η Ν Ι Α Ι Ο Π Ε Ρ Ι Ο Δ Ι Κ Ο Π Ο Ι Κ Ι Δ Η Σ Υ Λ Η Σ
ΕΚΔΟΤΗΣ: ΜΑΝΩΛΗΣ ΒΕΛΙΤΖΑΝΙΔΗΣ – ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΣΤΑΥΡΟΣ ΓΙΑΓΚΑΖΟΓΛΟΥ – ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ,
ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ, ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: ΙΝΔΙΚΤΟΣ Α.Ε.Ε.Β.Ε. – ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΠΕΡΗΣ ΠΕΡΕΜΙΑΔΗΣ,
ΜΑΤΙΝΑ ΒΑΤΑΒΑΛΗ – ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΓΙΑΡΜΕΝΙΤΗΣ – ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΛΥΧΝΙΑ ΥΙΟΙ Θ. ΒΓΟΝΤΖΑ
Ο.Ε – ΣΥΝΔΡΟΜΗ 4 ΤΕΥΧΩΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: 12.000 ΔΡΧ. – ΦΟΙΤΗΤΩΝ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ: 10.000 ΔΡΧ.
ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: 50 ΔΟΛΛΑΡΙΑ Η.Π.Α. – ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ, ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ, ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ, ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:
Ι Ν Δ Ι Κ Τ Ο Σ Α Ν Ω Ν Υ Μ Ο Σ Ε Κ Δ Ο Τ Ι Κ Η Ε Τ Α Ι Ρ Ε Ι Α
ΚΑΛΛΙΔΡΟΜΙΟΥ 64, 114 73 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 82.51.889, 88.38.007, FAX: 82.15.389 e-mail: indiktos@indiktos.gr

ISSN: 1106-9279

ΣΤΑΥΡΟΥ ΓΙΑΓΚΑΖΟΓΛΟΥ*

Η ΕΥΘΑΝΑΣΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΠΡΟΣΩΠΟ

Είναι φανερό πώς τὸ ζήτημα τῆς εὐθανασίας δὲν εἶναι καθόλου εὐκόλο ὄχι μόνο ὡς πρὸς τὴν ἐπίλυσή του ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς αὐτὴ τὴν προσέγγισή του. Δὲν εἶναι ἀπλῶς ἓνα πρόβλημα ἰατρικῆς δεοντολογίας πὺ ἐπιζητεῖ τὴν ψυχολογικὴ ἢ τὴν κοινωνικὴ ἢ τὴ νομικὴ του διερεύνηση· εἶναι πρωτίστως ἓνα ὑπαρξιακὸ δῆλημα μεταξύ ζωῆς καὶ θανάτου, μπροστὰ στὸ ὁποῖο ἀποκαλύπτεται συχνὰ ἡ ἔνδειά μας νὰ νοσηματοδοτήσουμε μὲ πληρότητα καὶ τὴ ζωὴ καὶ τὸν θάνατο.

Ἡ ἴδια ἡ σημασία τοῦ ὅρου εὐθανασία εἶναι προβληματικὴ. Θάνατος καὶ καλὸς καὶ μάλιστα ὅταν προκαλεῖται τεχνητῶς! Παλαιότερα σήμαινε τὸν ἥρεμο καὶ ἀνώδυνο θάνατο ἢ ἀκόμη τὸν ἔνδοξο καὶ ἔντιμο θάνατο γιὰ τὴν προάσπιση μεγάλων ἰδανικῶν. Ἔτσι κι ἀλλιῶς, ἡ εὐθανασία αὐτοῦ τοῦ τύπου κινουῦνταν στὰ ὅρια τῆς φυσικῆς ἰσορροπίας τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Δὲν προσδιόριζε τὴν ἐσκεμμένη ἐφαρμογὴ κάποιας τεχνητῆς μεθόδου γιὰ τὴν ἐπιτάχυνση ἢ ἀκαριαία πρόκληση τῶν βιολογικῶν διαδικασιῶν τοῦ θανάτου.

Γιὰ πρώτη φορὰ στὴν ἱστορία τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἡ εὐθανασία συνδέεται μὲ τὴν ἰατρικὴ ἐπιστῆμη ἀπὸ τὸν ἄγγλο φιλόσοφο καὶ πολιτικὸ Francis Bacon κατὰ τὸ 17ο αἶ.:

«Θὰ ἔλεγα», σημειώνει στὸ ἔργο του γιὰ τὴν ἀνανέωση τῶν ἐπιστημῶν *Instauratio Magna* ὁ Bacon, «ὅτι τὸ λειτούργημα τοῦ ἱατροῦ δὲν συνίσταται μόνο στὴν ἀποκατάσταση τῆς υγείας ἀλλὰ ἐπίσης καὶ στὴν ἀνακούφιση τοῦ πόνου καὶ τῆς ὀδύνης τῶν ἀσθενειῶν. Καὶ τοῦτο, ὄχι ἀπλῶς ὡς καταπράϋνση τοῦ πόνου, σὰ νὰ ἐπρόκειτο γιὰ ἐπικίνδυνο σύμπτωμα, συμβάλλει καὶ ὀδηγεῖ στὴν ἀνάρρωση, ἀλλὰ ἀκόμη ἀποσκοπεῖ νὰ προσφέρει στὸν ἄρρωστο, ὅταν δὲν ὑπάρχει πλέον ἐλπίδα, ἓναν ἥρεμο καὶ εἰρηνικὸ θάνατο. Δὲν πρόκειται παρὰ γιὰ τὴν ἐλάχιστη εὐτυχία, αὐτὴν τῆς εὐθανασίας... Φαίνεται, ὅμως, πὺς στὰ χρόνια μας οἱ ἱατροὶ νομιμοποιοῦν μιὰ τακτικὴ ἐγκατάλειψη τῶν ἀσθενῶν, ὅταν οἱ τελευταῖοι ἀγγίζουσι τὰ ἔσχατα ὅριά τους. Ἐνῶ, κατὰ τὴν ἀποψή μου, ἐὰν ἦσαν ἀφοσιωμένοι πλήρως στὸ

* Ὁ Σταῦρος Γιαγκάζογλου εἶναι Δρ. Θεολογίας τοῦ Α.Π.Θ. καὶ συνεργάζεται ὡς συγγραφέας στὸ Μεταπτυχιακὸ Πρόγραμμα Σπουδῶν «Σποδὲς στὴν Ὁρθοδοξία» τοῦ Ἑλληθνικοῦ Ἀνοιχτοῦ Πανεπιστημίου.

καθῆκον τους καί, κατὰ συνέπεια, πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα, γιὰ νὰ ἐμβαθύνουν ἴσως περισσότερο στὴν τέχνη τους, θὰ ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιοῦν κάθε φροντίδα, ὥστε νὰ βοηθήσουν τοὺς ἐναγωνίως πάσχοντες, νὰ φύγουν ἀπὸ τοῦτο τὸν κόσμο μὲ περισσότερη γαλήνη καὶ εὐκολία. Κατὰ συνέπεια, τὴν ἐρευνητικὴ αὐτὴ προσπάθεια τὴν ὀνομάζουμε ἔρευνα γιὰ τὴν ἐξωτερικὴ εὐθανασία, τὴν ὁποία διαφοροποιούμε ἀπὸ μιὰν ἄλλη εὐθανασία, πού ἔχει ὡς ἀντικείμενο τὴν προετοιμασία τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ὁποία κατατάσσουμε μεταξὺ τῶν προτάσεών μας».

Ἄρα, ὅτι ὁ Bacon ὀνόμαζε εὐθανασία, ἀπέχει πολὺ ἀπὸ αὐτὸ πού συνήθως σημαίνεται στὶς μέρες μας μὲ τὸν ἴδιο ὄρο, ἀσχέτως ἂν ἐγκαλεῖται ὁ ἄγγλος φιλόσοφος ὡς ὁ θεωρητικὸς εἰσηγητὴς τῆς λεγόμενης εὐθανασίας. Ὁ Bacon παρατηρεῖ ὅτι οἱ ἰατροὶ τῆς ἐποχῆς του ἀδιαφοροῦν πλήρως γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ πόνου. Προτείνει, λοιπόν, τὴν ἔρευνα καὶ ἀνάπτυξη μιᾶς ἀνακουφιστικῆς ἱατρικῆς, ἱκανῆς νὰ μεταμορφώνει τὶς τελευταῖες ὥρες τῆς ζωῆς τοῦ πάσχοντος, παράλληλα μὲ μιὰ πνευματικὴ ἢ ψυχικὴ προετοιμασία. Κατὰ τὴν ἀντίληψη τοῦ Bacon, πρόκειται γιὰ ἓνα παλαιὸ ὄνειρο τῆς ἀνθρωπότητας: τὸ ταξίδι τῆς ζωῆς πραγματοποιεῖται μὲ τὴν ἀποφυγὴ τῆς ὀδύνης καὶ τοῦ πόνου, ὁ θάνατος ἐπέρχεται μ' ἓναν γαλήνιο καὶ γλυκὸ τρόπο.

Σταδιακὰ ὅμως, ἀπὸ τὸν 19ο αἰ. καὶ κυρίως ἀπὸ τὸν 20ὸ αἰ., ἡ εὐθανασία δὲν σημαίνει ἀπλῶς τὴν ποιότητα τῶν τελευταίων ὥρῶν ἀλλὰ τὴ συγκεκριμένη ἐνέργεια, μέσῳ τῆς ὁποίας τερματίζεται ἀποφασιστικὰ ἡ ζωὴ τοῦ πάσχοντος. Ἐκτοτε τὸ ζήτημα τῆς εὐθανασίας ἐπανέρχεται συχνὰ μέσα ἀπὸ τὸ δίπολο αὐτὸ τῆς ἀνακούφισης τῶν πόνων γιὰ ἓναν γαλήνιο θάνατο ἀφενός, καὶ τῆς πρόκλησης τοῦ ἴδιου τοῦ θανάτου ἀφετέρου, προκαλώντας παντελεῖ σύγχυση.

Τὰ ἀρχικὰ προβλήματα περιπλέκονται ἀκόμη περισσότερο μὲ τὴ ραγδαία πρόοδο τῆς ἱατρικῆς, τὴν ἐκτεταμένη χρῆση ἀναλγητικῶν, τὴν εἰσαγωγὴ ὑποστηρικτικῶν μηχανημάτων στὸν ὀργανισμό τοῦ πάσχοντος κ.λπ. Ἔτσι γίνεται λόγος γιὰ παθητικὴ, ἔμμεση ἢ ἐνεργητικὴ, ἐκούσια ἢ ἀκούσια εὐθανασία. Ὡστόσο, ὁ ὄρος εὐθανασία σημαίνει πλέον μιὰ σχέση αἰτιότητας καὶ ὑπευθυνότητας τοῦ θανάτου τοῦ πάσχοντος ἀπὸ ἓνα ἰατρὸ ἢ τοὺς συγγενεῖς ἢ τὸν ἴδιο τὸν πάσχοντα. Εὐθανασιακὴ, λοιπόν, εἶναι ἡ πράξις ἢ ἡ παράλειψις μιᾶς πράξης πού προκαλεῖ τὸν καίριο θάνατο τοῦ ἀσθενῆ. Καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ τελευταῖο ζήτημα, καλοῦνται οἱ ἰατροί, οἱ νομικοί, οἱ ψυχολόγοι, ἐνίοτε οἱ φιλόσοφοι καὶ οἱ θεολόγοι νὰ ἀναπτύξουν τοὺς προβληματισμοὺς καὶ τὶς θέσεις τους. Τὸ πρόβλημα ἐπανέρχεται ἐπιτακτικά, ὅταν κατὰ καιροὺς ἐπι-

χειρεῖται ἢ νομοθετικὴ ρύθμιση καὶ θεσμοποίηση τῆς εὐθανασίας, καθὼς πρόσφατα συνέβη στὴν Ὁλλανδία.

Εἶναι δυνατόν ἢ συνεχῶς ἐξελισσόμενη θεραπευτικὴ ἰατρικὴ νὰ συνδεθεῖ μὲ τὴν εὐθανασία; Ἡ θεραπεία τῆς ζωῆς μὲ τὴν πρόκληση τοῦ θανάτου; Ποιὰ νομικὴ κάλυψη μπορεῖ νὰ πλαισιώσῃ τὴν εὐθανασιακὴ πράξη, δίχως νὰ ἀκυρώνεται ἢ μοναδική, ἀνεπανάληπτη καὶ ἀπόλυτη ἀξία τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου; Εἶναι πράγματι ἀνθρωπιστικὴ ἢ ἀφετηρία καὶ τὰ κίνητρα τῆς εὐθανασίας; Τί εἶδους ψυχολογικά, ἠθικά καὶ κοινωνικά προβλήματα θὰ διαμορφώσῃ στὸν ἀνθρώπινο βίον ἢ εὐθανασιακὴ πρακτικὴ, ὡς τεχνητὴ καὶ ἠθελήμενη παραβίαση τῆς φυσικῆς ροῆς τῆς δημιουργίας καὶ τῆς ζωῆς;

Τὸ ζήτημα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου δὲν εἶναι πρόβλημα θεωρητικὸ καὶ ἀόριστο. Νομιμοποιούμεστε νὰ κάνουμε συγκεκριμένες προτάσεις στὸ πολύπλοκο ζήτημα τῆς εὐθανασίας, ὅταν μάλιστα πρόκειται γιὰ τὴ ζωὴ ἄλλων; Ἄν μᾶς ἀφοροῦσε ἀπευθείας, ἄμεσα καὶ προσωπικά, θὰ μιλούσαμε μὲ τὴν ἴδια ἄνεση;

Τὸ αἶτημα τῆς εὐθανασίας τίθεται μὲ ἔντονο τρόπο στίς χώρες ὅπου κυριαρχεῖ ὁ δυτικὸς τρόπος ζωῆς. Ἡ ἀνθρωπότητα γνώρισε στὸ παρελθὸν περιπτώτικὰ τὸν τύπο τῆς κοινωνικῆς εὐθανασίας. Ἄρκει νὰ θυμηθοῦμε τίς βρεφοκτονίες τοῦ Καιάδα, τίς ἐθιμικὲς γεροντοκτονίες στὴν Κέα, στὴν Κασπία, στοὺς Βακτριανούς, στὴν Ἰαπωνία καὶ ἄλλοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν κοινωνικὴ ἢ εὐγονικὴ εὐθανασία τοῦ ναζιστικοῦ καθεστῶτος. Στὸν νεωτερικὸ πολιτισμό μας, λοιπόν, τὸ αἶτημα τῆς εὐθανασίας συνδέεται μὲ τὸν πολιτισμὸ τῆς κατανάλωσης καὶ τῆς εὐζωΐας. Στὸ τέλος τοῦ 20οῦ αἰ., ὅταν ὅλα τὰ ἰδεολογικὰ ὀράματα γενικῆς εὐτυχίας ὑποτάχθηκαν στὸ σύστημα τῆς νεοφιλελεύθερης οἰκονομίας καὶ τῆς τεχνοκρατικῆς ὀργάνωσης, τὸ νοηματικὸ κενὸ τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ἀδιαπέραστο Μῆδεν τῆς ὑπαρξῆς του γίνεται πλέον ἀντιληπτό. Τώρα, πού τὸ ἐπιθυμητὸ ἔχει θεσμοποιηθεῖ καὶ τὸ ἀναγκαῖο σωρεύεται ὡς ἐμπόρευμα, φαίνεται ξεκάθαρα πῶς ὅλα τὰ συστήματα σκέψης καὶ ὀργάνωσης, πού προέκυψαν ἀπὸ τὸν Διαφωτισμὸ καὶ ἐφεξῆς, ὑπηρέτησαν σφοδρὲς ἀνάγκες ἀναπλήρωσης καὶ ἀτομικῆς χρησιμοθηρίας. Σὲ κοινωνίες ὅπου ἡ ὑλιστικὴ εὐδαιμονία συνιστᾷ τὸν ὕψιστο σκοπὸ τῆς ζωῆς, τὸ γεγονὸς τοῦ θανάτου, μέσα ἀπὸ τὴν ἐμπειρία τῆς ὀδύνης, τῶν γηρατειῶν, τῆς ἀναπηρίας ἢ τῆς ἀνιάτης ἀσθένειας ἐπιχειρεῖται νὰ ὑπερβαθεῖ διὰ τῆς εὐθανασίας. Ὁ σύγχρονος πολιτισμὸς ἀπωθεῖ σπασμωδικὰ τὴν τραγικὴ ἐμπειρία τοῦ ἐπιθανάτιου πόνου. Ἡ ἐποχὴ μας παρακάμπτει τὸ βίωμα τοῦ θανάτου μὲ ποικίλες ὑπεκφυγῆς καὶ διεξόδους· εἴτε τὸ σιωπᾶ, εἴτε τὸ ἀπωθεῖ στὸ ἀσυνείδητο, εἴτε τὸ προσπερνᾷ μὲ ἐφευρετικὸς καὶ ἐκλεπτυσμένους τρόπους. Ὁ

πόνος, ἡ ἀρρώστια, ἡ ἀνικανότητα καὶ τελικῶς ὁ θάνατος σ' ἀντίθεση μὲ τὶς παραδοσιακὲς κοινωνίες δὲν βιώνονται ὀργανικὰ καὶ δημιουργικὰ γιὰ τὸν ἄνθρωπο τῆς σύγχρονης Τεχνούπολης. Οἱ ἄνθρωποι πού ἔχουν χτυπηθεῖ ἀπὸ κάποια ἀνιάτη ἀσθένεια εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ τὴ ζήσουν μόνοι, νὰ τὴν ἀποκρύψουν. Ὅρισμένοι μάλιστα συνασπίζονται γιὰ νὰ ἐπινοήσουν ἀντίδοτα τοῦ πόνου ἢ τοῦ θανάτου. Στὶς δυτικὲς κοινωνίες ἀκόμη καὶ ὁ θάνατος πρέπει νὰ γίνεи εὐτυχία. Δὲν εἶναι καθόλου ἄσχετο νὰ ἐπιστημάνουμε ἐδῶ ἀκόμη καὶ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο διαχειρίζεται τὸ θέμα τοῦ βίαιου θανάτου ἡ κινηματογραφικὴ βιομηχανία τοῦ θεάματος καὶ τῆς διασκέδασης.

Πίσω ἀπὸ τὴν καταναλωτικὴ εὐζωία ἀναδύεται ὁ πολιτισμὸς τοῦ μηδενός. Τὰ λόγια τοῦ Νίτσε σκιαγραφοῦν ἀμυδρὰ τὴ φορὰ αὐτὴ τοῦ πολιτισμοῦ μας: «Ἀνακαλύψαμε τὴν εὐτυχία – λένε οἱ τελευταῖοι ἄνθρωποι καὶ κλείνουν τὸ μάτι. Ἐγκατέλειψαν τοὺς τόπους ὅπου ἦταν σκληρὸ νὰ ζοῦν: γιὰτὶ ὁ ἄνθρωπος χρειάζεται ζεστασιά. Ἀγαπάει ἀκόμη τὸν πλησίον του καὶ τρίβεται πάνω του, γιὰτὶ χρειάζεται ζεστασιά. Λίγο δηλητήριο πότε-πότε, αὐτὸ φτιάχνει εὐχάριστα ὄνειρα. Καὶ πολὺ δηλητήριο στὸ τέλος γιὰ ἓναν εὐχάριστο θάνατο» (Τάδε ἔφη Ζαρατούστρα, Πρόλογος, παρ. 5).

Τὸ 1996 ἔλαβε δημοσιότητα ἡ περίπτωση τοῦ 76χρονου Τίμοθι Λίρι, πού, πάσχοντας ἀπὸ καρκίνο τοῦ προστάτη, ἀποφάσισε νὰ τερματίσει τὴ ζωὴ του μπροστὰ σὲ μία κάμερα καὶ μέσῳ τοῦ ὑπολογιστῆ του νὰ καταγραφεῖ καὶ νὰ μεταδοθεῖ on line στὸ Internet. Ὁ Λίρι ἦταν ψυχίατρος, ὁπαδὸς τῶν παραισθησιογόνων LSD. Σὺμβολο τῆς γενιᾶς τῶν '60-'70, στὰ τελευταῖα χρόνια του προσπάθησε νὰ συνδυάσει τὴν τεχνολογία μὲ τὴν ψυχεδέλεια. Δὲν θὰ μείνω στὴν ἐκούσια εὐθανασία του. Ἀλλὰ πῶς εἶναι δυνατόν ἡ πιὸ προσωπικὴ στιγμή τοῦ θανάτου νὰ γίνεи δημόσιο θέαμα, ἀπρόσωπο καὶ τεχνοκρατικὸ στὸ Internet, νὰ ὑπολογίζεται ἐπιδέξια, ἐρεθίζοντας ἐνδεχομένως τὰ βάρβαρα καὶ μακάβρια ἔνστικτα ἀγνώστων χειριστῶν-θεατῶν; Μπορεῖ τὸ Internet νὰ εἶναι μιὰ μεγάλη κατάρκτηση, ὁ ἄνθρωπος, ὅμως, δὲν ξέρεи ἀκόμη οὔτε πῶς νὰ πεθαίνει.

Στὶς καταναλωτικὲς κοινωνίες τῆς Δύσης, διάφορες ἐνώσεις καὶ σύλλογοι μὲ τὴν ἐπωνυμία «Δικαίωμα καὶ στὸ θάνατο» ἢ κάτι παρόμοιο, προσφέρουν ὑδροκυάνιο στοὺς ἀνιάτως πάσχοντες ἢ «συσκευὲς εὐθανασίας» μὲ μονοξίδιο τοῦ ἀνθρακα στοὺς ἀπελπισμένους τῆς ζωῆς. Μποροῦμε νὰ ἀναλογισθοῦμε τί θὰ σήμαινε μιὰ γενίκευση ἢ νομιμοποίηση τῆς εὐθανασίας; Ὅταν μιὰ κοινωνία ἀναγνωρίζει τὸ δικαίωμα τῆς ἠθελημένης εὐθανασίας στὴν περίπτωση τῆς ἀνιάτης ἀσθένειας, δὲν διακινδυνεύει νὰ ἐνδυναμώσει τὶς θανατηφόρες καὶ

αυτοκτονικές τάσεις τῶν πιὸ εὐπαθῶν, ψυχολογικά καὶ κοινωνικά ἀδύναμων μελῶν τῆς; Τί μπορεῖ νὰ ἐλπίζει ἓνας φορέας τοῦ AIDS ἀπὸ τὴ ζωὴ, ἓνας καθολικὰ παράλυτος, ἓνας παραιτημένος γέροντας στὴ μοναξιά του;

Γύρω ἀπὸ τὸ ζήτημα τῆς εὐθανασίας ὑφίσταται καὶ μιὰ καθαρὰ οἰκονομικὴ παράμετρος. Ἐὰν τὸ 20% τῶν δαπανῶν γιὰ τὴν ὑγεία στὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωσιὴ ἀναλώνεται γιὰ τὴν παροχὴ ἰατρικῶν φροντίδων σὲ ἐτοιμοθάνατους, μπορούμε νὰ κατανοήσουμε τί εἶδους συμφέροντα διακυβεύονται μεταξὺ ἀσφαλιστικῶν ἐταιρειῶν, ταμείων ὑγείας καὶ κρατικῶν ὀργανισμῶν. Στους τεχνοκρατικούς αὐτοὺς σχεδιασμοὺς ἢ νομοθετικὴ ρύθμιση τῆς εὐθανασίας μπορεῖ νὰ τακτοποιήσει πολλὰ λογιστικὰ κενὰ στὰ προγράμματα ὑγείας καὶ ὄχι μόνον.

Τὸ βασικὸ καὶ ἴσως καλοπροαίρετο ἐπιχείρημα τῶν ὑποστηρικτῶν τῆς εὐθανασίας εἶναι, κατὰ τὴ γνώμη μου, τὸ αἶτημα γιὰ τὴν «ποιότητα τῆς ζωῆς». Τί ποιότητα ζωῆς ἔχουν οἱ πάσχοντες ἀπὸ μόνιμη ἀναπηρία ἢ ηλικιωμένοι, οἱ καθολικὰ ἀνάπηροι ὕστερα ἀπὸ ἀτύχημα νέοι, ὅσοι διάγουν μιὰ «φυτικὴ» ζωὴ, ὅσοι ἐπώδυνα ὑποφέρουν ἀπὸ ἀνιάτες ἀσθένειες καὶ ἀνήκουν στὶς περιπτώσεις «δίχως ἐλπίδα»; Δὲν ἔχουν δικαίωμα σ' ἓναν ἀξιοπρεπῆ θάνατο, ὅταν ἡ ζωὴ καθημερινὰ τοὺς ὑποβάλλει σὲ μιὰν ἀργόσυρτη καὶ ὀδυνηρὴ ἐμπειρία θανάτου;

Προτοῦ ἀπαντήσουμε στὰ καίρια αὐτὰ ἐρωτήματα, κρίνουμε σκόπιμο νὰ ἀναφερθοῦμε ἐν συντομίᾳ στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο προσεγγίζει τὴ ζωὴ καὶ τὸν θάνατο τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου ἢ ὀρθόδοξη θεολογικὴ μας παράδοσι. Καὶ τοῦτο, διότι οἱ προϋποθέσεις καὶ τὰ κριτήρια κάθε βιο-ιατρικῆς ἠθικῆς (θὰ πρέπει νὰ) διαμορφώνονται μὲ βάση τὸ ἦθος καὶ τὶς ἀξίες πού προσδιορίζουν διαχρονικὰ τὸν πολιτισμὸ μας. Μποροῦμε νὰ κάνουμε λόγο γιὰ εὐθανασία, ὅταν δὲν ἔχουμε ξεκαθαρίσει ἀκόμη τὴν ὑπαρξιακὴ μας στάσι, ἀπέναντι στὸ μυστήριό τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου;

Τὸ γεγονὸς τῆς ζωῆς κατὰ τὴν ὀρθόδοξη θεολογία δὲν εἶναι ἓνα τυχαῖο ἀτύχημα τῆς φύσεως. Ὁ προσωπικὸς Θεὸς ὡς ἡ «ὄντως ζωὴ» καλεῖ ἐκ τοῦ μηδενὸς τὰ ὄντα στὴν ὑπαρξή. Εἶναι ἡ δημιουργικὴ καὶ τελειωτικὴ πηγὴ τῆς ζωῆς. Ἀπὸ ὅλα τὰ κτιστὰ ὄντα, μονάχα οἱ προσωπικὲς ὑποστάσεις, δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος, καλοῦνται νὰ πραγματώσουν ἐλεύθερα τὴ ζωὴ τους ὡς γεγονὸς κοινωνίας προσωπικῆς μεταξὺ τους καὶ μὲ τὸν ἄκτιστο Θεό. Κάθε ἀνθρώπινο πρόσωπο συνοψίζει καὶ προσλαμβάνει τὴν καθολικότητα τοῦ κόσμου. Διὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ ἄλογη κτίσι σχετίζεται ἢ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸν Θεό.

Μὲ βάση τὴν προέλευση ἀλλὰ καὶ τὸν σκοπὸ τῆς ζωῆς ὅλων τῶν ὄντων,

κάνουμε λόγο γιὰ τὴν ἱερότητά της καὶ ὄχι ἀπλῶς γιὰ τὴν ὅποια ἀξία της. Ἀναγνωρίζοντας τὴν ἱερότητά της, σεβόμαστε καὶ προστατεύουμε τὴ ζωὴ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου ἀληθινὰ καὶ ὄχι συμβατικά.

Δῶρο καὶ χάρισμα, ἡ ζωὴ εἶναι κάτι μοναδικὸ καὶ ἀνεπανάληπτο πού ποτὲ δὲν ἔχουμε τὴ δυνατότητα νὰ τὴν ἀποκτήσουμε αὐτόνομα καὶ αὐτοδύναμα. Πέρα ἀπὸ ὅποιαδήποτε συμπτωματικὴ περιγραφή, ἡ ἴδια ἡ ζωὴ δὲν ὀρίζεται (γιατὶ δὲν περιορίζεται) παρὰ μονάχα σὲ σχέση μὲ τὸν θάνατο, τὸ πιὸ συνταρακτικὸ γεγονὸς καὶ τὸ τέλος τῆς ζωῆς.

Ὡστόσο, ὁ θάνατος εἶναι συνυφασμένος ἐξ ἀρχῆς μὲ τὴ ζωὴ μας, ὄχι μόνο βιολογικὰ ἀλλὰ καὶ ὑπαρξιακά. Ὁ χρόνος προσμετρεῖ τὴ φθορὰ καὶ φέρνει ἐγγύτερα τὸν θάνατο. Μέσα στὸν χρόνο οἱ ἄνθρωποι βιώνουμε δραματικὰ τὶς διαπροσωπικὲς μας σχέσεις· οἱ ἐπιτυχίες, οἱ ἀποτυχίες, τὰ ὄνειρα, οἱ προσδοκίες καὶ οἱ διαψεύσεις μας, ὅ,τι ἀγαπήσαμε, τὰ πάντα νοηματοδοτοῦνται ἢ ἀπονοηματοδοτοῦνται μπροστὰ στὸ γεγονὸς τοῦ θανάτου.

«Ὡντως φοβερῶτατον τὸ τοῦ θανάτου μυστήριον». Πηγὴ τῆς φθορᾶς μας καὶ προσωποποίηση τοῦ κακοῦ στὸν κόσμον, ὁ θάνατος ἀφανίζει τὴν ψυχρωματικὴ ἀτομικότητα τοῦ ἀνθρώπου. Βέβαια ἡ χριστιανικὴ θεώρησις ἀντιλαμβάνεται τὸν (βιολογικὸ) θάνατο ὡς πέρασμα καὶ ἀναμονὴ πρὸς τὴν πληρότητα τῆς ζωῆς, ὅπως τὴ φανέρωσε τὸ ἀναστάσιμο γεγονὸς τοῦ Χριστοῦ μέσα στὴ φύση καὶ τὴν ἱστορία. Ὡστόσο, κανεὶς χριστιανὸς δὲν (πρέπει νὰ) χαίρεται καὶ (νὰ) ἀποβλέπει στὸν σύντομο θάνατο. Ἡ πλατωνικὴ ὑποτίμησις τοῦ σώματος σὲ σχέση μὲ τὴ θεϊκὴ καταγωγὴ τῆς ψυχῆς, πού βιάζεται νὰ ἀνέλθει στὸν ὑπερουράνιο τόπον, εἶναι ἀσυμβίβαστη πρὸς τὴ βιβλικὴ καὶ πατερικὴ θεολογία. Ὁ φόβος καὶ ἡ ὀδύνη τοῦ θανάτου προέρχεται ὄχι μόνον ἀπὸ τὸν βιολογικὸ τερματισμὸ τῆς ζωῆς ἀλλὰ κυρίως καὶ κατεξοχὴν ἀπὸ τὸν κίνδυνον τοῦ προσωπικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ἐκμηδενισμοῦ. Ὁ θάνατος ἐνὸς προσώπου δὲν εἶναι ποτὲ ἓνα αὐτονομημένο γεγονὸς, μία ἀτομικὴ ὑπόθεσις, ἀλλὰ συνδέεται καὶ ἀφορᾷ ἓνα ὀλόκληρον πλέγμα διαπροσωπικῶν σχέσεων. Μονάχα ὁ ἄνθρωπος γνωρίζει ὅτι ἡ ζωὴ πεθαίνει καὶ ὄχι τὰ ζῶα. Μονάχα ὁ ἄνθρωπος διψᾷ τραγικὰ νὰ διατηρήσει στὴ ζωὴ, δηλαδὴ στὴν αἰωνιότητα, τὸ πρόσωπό του καὶ ὄχι ἀπλῶς τὸ εἶδος του.

Ἄν λοιπὸν ἡ ἀπώλεια τῆς ζωῆς δὲν ἐντοπίζεται ἀπλῶς στὶς βιολογικὲς λειτουργίες ἀλλὰ στὸν κίνδυνον ἀφανισμοῦ τῆς προσωπικῆς του διάστασις, πού συνυφαίνεται σὲ κοινωνικὰ πλαίσια, τότε μπορούμε νὰ ἀναλογισθοῦμε τὸ δραματικὸ βίωμα τῶν ἀνιάτως πασχόντων. Ὁ ἐκμηδενισμὸς τῆς προσωπικῆς ζωῆς θέτει τὸ ἐρώτημα γιὰ τὴ ζωὴ καθολικότερα, ἀφοῦ διαψεύδει τὴν ἐλπίδα

καὶ τὸν πόθο της. Σὲ τέτοιες περιπτώσεις ἡ ἐπιθυμία τοῦ βιολογικοῦ θανάτου γίνεται ἀφορμὴ παραίτησης ἀπὸ τὴ ζωὴ, γιὰ τοὺς μὴ ἔχοντες ἐλπίδα πέρα ἀπὸ τὴ βιολογικὴ τους ὑπαρξή, ἢ ἀφετηρία γιὰ ἓνα ἄλλο κοίταγμα τῆς ζωῆς. Πέρα ἀπὸ τὴ δοκιμασία καὶ τὴν ὀδύνη τῆς βιολογικῆς ἀτομικότητος, ἡ συνείδηση τοῦ ἐνδεχόμενου θανάτου ἀποβαίνει ὑπαρξιακὴ βεβαίωση τοῦ προσώπου πού γεύεται τὸ μηδὲν καὶ ζωοποιεῖται ὄχι ἀπὸ τὸ «ἐκ μέρους» τοῦ παρόντος, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ «τέλειον» τοῦ ἀναστάσιμου μέλλοντος.

Συνεπῶς, ὁ φόβος καὶ ὁ πόνος ὡς γνωρίσματα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου μπορεῖ νὰ ἀνοίγουν τὸν δρόμο, εἴτε πρὸς τὸν ἐκμηδενισμό καὶ τὴν παραίτηση εἴτε πρὸς τὴν ἀνύψωση σὲ μιὰ ὑψηλότερη σφαῖρα δημιουργικότητος. Ἡ γεύση τῆς ὀδύνης καὶ τοῦ θανάτου εἶναι μιὰ προσωπικὴ ἐμπειρία καὶ στάση ζωῆς. Ὁ πόνος σὲ καμμία περίπτωση δὲν πρέπει νὰ ἐπιβάλλεται ὡς ἰδεῶδες, οὔτε ἀσφαλῶς θὰ πρέπει νὰ παραγνωρίζεται ἡ ἀνθρώπινη ἀδυναμία νὰ τὸν ὑποφέρει.

Στὸ σύγχρονο κόσμο μας, ἡ ἀποφυγὴ τοῦ πόνου συνδέεται μὲ τὴ λεγόμενη ποιότητα ζωῆς ὡς τὸ ὑψιστὸ ἰδεῶδες τοῦ πολιτισμοῦ τῆς νεωτερικότητος. Ἡ ποιότητα τῆς ζωῆς ὡς διαρκῆς ἀναζήτησις τῆς εὐδαιμονίας καὶ ἀποφυγὴ τῆς ὀδύνης εἶναι δυνατὸ νὰ ὀδηγεῖ σὲ ἀτομοκρατικὲς τάσεις φυγῆς ἀπὸ τὸν πόνο ἢ σὲ συλλογικὲς σκοπιμότητες ἑνὸς νομιζόμενου ὡς κοινοῦ ἀγαθοῦ. Διαμορφώνεται ἔτσι ἓνας ὀλόκληρος πολιτισμὸς πού θυσιάζει τὴν ἑτερότητα καὶ ἀνεπανάληπτη μοναδικότητα τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου σὲ γενικὲς καὶ ἀπρόσωπες ἀρχές περὶ καλοῦ καὶ κακοῦ.

Γιὰ τὴ χριστιανικὴ θεώρησις τὸ «εὖ θνήσκειν» κατανοεῖται ἀρκετὰ διαφορετικὰ ἀπὸ τὴ λεγόμενη «ἀνθρωπιστικὴ» εὐθανασία. Ἡ Ἐκκλησία ἀντιτίθεται σ' ἐκείνη τὴ μορφή τῆς εὐθανασίας πού διακόπτει ἄμεσα τὴ ζωὴ, μολονότι εἶναι δυνατὴ ἡ διατήρησή της. Τὴ θεωρεῖ ὡς ἓνα εἶδος αὐτοκτονίας ἢ φόνου, ἀνάλογα μὲ τὴν περίπτωσις. Ὡστόσο, προσεύχεται καὶ ἐνδιαφέρεται, ὥστε τὰ τέλη τοῦ ἀνθρώπου νὰ εἶναι «ἀνώδυνα, ἀνεπαίσχυντα, εἰρηνικά...» Εἶναι, ὅμως, καταστάσεις πού ὁ πόνος εἶναι δυσβάστακτος, ὥστε «κρείσσων θάνατος ὑπὲρ ζωὴν πικρὰν καὶ ἀνάπαυσις αἰώνιος ἢ ἀρρώστημα ἔμμονον» (Σοφ. Σειρ. 30,17). Στὴν «Εὐχὴ εἰς ψυχορραγοῦντας» ἡ ὀρθόδοξη Ἐκκλησία πέρα ἀπὸ νομικιστικὰ ἢ ἠθικιστικὰ κριτήρια παρακαλεῖ νὰ ἐπέλθει σύντομα ὁ θάνατος, γιὰ τὴν λυγίσει μπροστὰ στὸν πόνο τοῦ πάσχοντος προσώπου.

Σὲ τέτοιες περιπτώσεις ἡ ἰατρικὴ περίθαλψη θὰ πρέπει νὰ ἐξαντλήσει ὅλες τὶς ἀνακουφιστικὰς φροντίδας τῆς πρὸς τὸν ἀσθενῆ. Ἡ σύγχρονη θεραπευ-

τική ἐπανάσταση τῆς ἱατρικῆς μπορεῖ νὰ τὸ πράξει μὲ τὴν παροχὴ ἀναλγη-
τικῶν μέχρι τὸ τέλος τοῦ πάσχοντος, δίχως αὐτὰ νὰ συντομεύουν τὴ ζωὴ
ἀλλὰ καὶ μὲ τεχνολογικὴ ὑποστήριξη. Τί γίνεται, ὅμως, ὅταν ὁ πάσχων δια-
τηρεῖται στὴ ζωὴ μονάχα μὲ τεχνητὰ μέσα, δίχως καμμιά θετικὴ ἐλπίδα,
ὅταν διαρκῶς ὑποβάλλεται σὲ μιὰ παρατεταμένη διαδικασία ἀργοῦ θανάτου,
χάνοντας μέρα μὲ τὴ μέρα τὴν ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπειά του; Ἡ ἀκεραιότητα
τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου, ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ἀξιοπρέπεια τῆς ἀνθρώπινης
ζωῆς δὲν ἔρχονται σ' ἀντίθεση μὲ τὴν καταχρηστικὴ τεχνητὴ ὑποστήριξη,
ὅταν μάλιστα ὁ ἴδιος ὁ ἀσθενὴς ἐπιθυμεῖ ὄχι νὰ αὐτοκτονήσει ἀλλὰ νὰ πεθά-
νει φυσιολογικὰ καὶ εἰρηνικά;

Τὸ πρόβλημα αὐτό, νομίζουμε, δὲν ἐπιλύεται καὶ πάλι μὲ ἓνα «ἐπιβάλ-
λεται» ἢ «ἀπαγορεύεται» ὡς πρὸς τὴν εὐθανασία. Καὶ στὴν περίπτωσι
αὐτὴ ἐπ' οὐδενὶ δὲν γίνεται λόγος γιὰ ἐνεργητικὴ εὐθανασία. Ἀλλά, ἀφοῦ
ἐξαντληθοῦν ὅλες οἱ ἀπαραίτητες ἱατρικὲς φροντίδες, τότε ὁ γιατρός, δί-
χως νὰ προκαλεῖ αὐτὸς τὸν θάνατο, ἀναστέλλει μονάχα τὴν ἐπιβράδυνση
μιᾶς πολὺ κοντινῆς καὶ ἀναπόφευκτης προθεσμίας. Πολλοὶ παράγοντες θὰ
πρέπει νὰ λαμβάνονται ὑπόψη καὶ νὰ συνεκτιμῶνται καὶ κυρίως καὶ κατεξ-
οχὴν ἡ θέλησι τοῦ πάσχοντος, ὄχι ἀσφαλῶς ὡς ἀτομικὴ ὑπόθεσι, ἀλλ'
ὡς προσώπου πού ὑφίσταται μέσα ἀπὸ ἓνα ὀλόκληρο πλέγμα σχέσεων ἀπὸ
τις ὁποῖες καὶ καθορίζεται.

Ἡ στάσι αὐτὴ εἶναι φιλόανθρωπη, γιὰτι λαμβάνει ὑπόψη καὶ στηρίζει τὸν
ἐτοιμοθάνατο μέχρι τέλος σὲ ὅλες τις διαστάσεις τῆς βιολογικῆς καὶ προ-
σωπικῆς ζωῆς του, δίχως νὰ παραβιάζει τὴ φυσικὴ ροὴ τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς.
Νὰ γιὰτι ἐμεῖς οἱ ἴδιοι, ἡ κοινωνία μας καὶ οἱ φορεῖς τοῦ συστήματος ὑγείας
ἐξειδικευμένα, ὀφείλουμε νὰ προσεγγίσουμε τὸ ζήτημα τῆς ἀγωγῆς τοῦ ἀρρώ-
στου πού πεθαίνει. Σὲ μιὰ τέτοια περίπτωσι δὲν πρόκειται γιὰ «χαμένο πε-
ριστατικό», μὲ τὸ ὁποῖο ἀσχολούμαστε βάρβαρα καὶ ἀπάνθρωπα συνήθως,
ἀλλὰ γιὰ τὴν ψυχολογικὴ καὶ πνευματικὴ στήριξι τοῦ ἐτοιμοθανάτου πού
ἐτοιμάζεται γιὰ τὴν ὑπέρτατη καὶ τελικὴ ἀσκησι τῆς ἐλευθερίας του.

Στις μέρες μας, κυριαρχεῖ ἡ τάσι νὰ θέλουμε νὰ προβάλλουμε ὡς δη-
μόσιον ἢ θεσμικὸ δικαίωμα κάθε τι πού ἀφορᾷ τὰ μύχια τῆς προσωπικῆς
μας ζωῆς. Καὶ ὁ θάνατος εἶναι τὸ πιὸ προσωπικὸ καὶ συγκλονιστικὸ κομ-
μάτι τῆς ζωῆς μας, ἡ προσωπικὴ βίωσι τοῦ ὁποῖου εἶναι ἴσως τὸ σημαν-
τικότερο ἔργο πού ἔχουμε νὰ ἐπιτελέσουμε. Τὸ εὐθανασιακὸ σύνθημα πού
προπαγανδίζει τὸ «δικαίωμα καὶ στὸ θάνατο» διακατέχεται ἀπὸ μιὰ μη-
χανικὴ καὶ ἀπρόσωπη προσέγγισι τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, φανερώνει

μιάν άτομοκρατική θωράκιση και άμυντικότητα έναντι τῆς ἀγωνίας πού μᾶς προκαλεῖ ὁ πόνος καί ἡ ἀπελπισία τοῦ ἄλλου.

Τὸ πρόβλημα τῆς εὐθανασίας δὲν εἶναι πρόβλημα τεχνοκρατικῶν προγραμμάτων μὲ ἄνομα συμφέροντα, οὔτε ἀπρόσωπων νομοθετικῶν ρυθμίσεων γιὰ συνειδησιακὸ ἄλλοθι τῆς ἀνευθυνότητάς μας ἢ δῆθεν ἀνθρωπιστικῶν ἐπιδιώξεων γιὰ τὴν «ποιότητα τῆς ζωῆς» κ.ἄ. Ἡ στάση μας ἀπέναντι στὴ ζωὴ καὶ στὸ θάνατο εἶναι ζήτημα πολιτισμοῦ, καλλιέργειας τῶν συνειδήσεων, εὐαισθησίας, ὑπομονῆς, προσωπικῆς στάσεως ἀπέναντι στὸν πόνο, συμπαράστασης καὶ συντροφικότητος στὸν πάσχοντα. «Δὲν ἴμασταν ἐλεύθεροι νὰ διαλέξουμε τὴ γέννησή μας, εἴμαστε, ὅμως, ἐλεύθεροι νὰ υἱοθετήσουμε τὴ δική μας στάση ἀπέναντι στὸν θάνατο». Πολὺ δὲ περισσότερο, ἀπαιτεῖται διάκριση καὶ σεβασμός, ὅταν πρόκειται γιὰ τὴ ζωὴ τῶν ἄλλων.

